

**БУСАД ОРНЫ ПАРЛАМЕНТЫН ШИНЭ ГИШҮҮДЭД ЗОРИУЛСАН
СУРГАЛТ, ТҮҮНИЙ ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ТАЛААРХ ТУРШЛАГА**

(Харьцуулсан судалгаа)

Э.Энхтүвшин, О.Билгүүтэй, Г.Уянга

АГУУЛГА

СУДАЛГААНЫ ЗОРИЛГО

СУДАЛГААНЫ ТОВЧ ДҮГНЭЛТ

СУДАЛГААНЫ ХЭСЭГ

- ПОЛЬШ
- БНСУ
- ХБНГУ
- АЗЕРБАЙЖАН
- КАМБОЖ
- ШОТЛАНД
- ЭНЭТХЭГ
- ПАКИСТАН

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

Судалгааны Зорилго

Судалгаанд хууль тогтоох дээд байгууллага болох парламентын зүгээс шинээр сонгогдсон парламентын гишүүдэд зориулсан чиглүүлэх сургалт болон тогтмол сургалт, түүний хөтөлбөрийг харьцуулан судлахыг зорьсон. Судалгаанд доорх улс орнуудыг сонгохдоо эрх зүйн орчин, эдийн засаг, сургалтын агуулгыг олон янз хэлбэрээр хүргэж байгаа байдал болон сайн туршлага гэж хүлээн зөвшөөрөгдсөн зэргийг шалгуур болгон сонгосон.

Уг сэдвийн хүрээнд өмнө нь 2016 онд судалгааны хүрээлэнгээс (Тамгын газрын судалгааны хэлтэс) хийгдсэн харьцуулсан судалгаанд судлагдсан улс орныг хамруулахгүйгээр Польш, Азербайжан, БНСУ, ХБНГУ, Камбож, Шотланд, Энэтхэг, Пакистан улсуудыг судалсан болно.

Судалгааны товч дүгнэлт

Судалгаанд Азербайжан, БНСУ, ХБНГУ, Польш, Шотланд (Их Британи), Энэтхэг, Пакистан улсуудыг хамруулсан ба тэдгээр улсуудын мэргэжил арга зүйн мэдлэг чадвар олгох чиглүүлэх сургалт нь дотоод журам, дэг, хорооны тогтолцоо, хууль тогтоомж, парламентын төлөөллийн чиг үүрэг, хяналт, захиргаа, номын сан, баримтжуулалт, судалгаа шинжилгээ, архивын үйлчилгээ зэрэг олон чиглэлийг ерөнхийдөө хамарч хийдэг бөгөөд үүнд мэдээлэл, харилцааны технологи улам бүр голлох байр суурийг эзэлж байна. Учир нь зөвхөн онолын мэдлэгээс гадна мөн материал хэрэгсэл, түүнийг ашиглах чадавхын асуудал үүсэж байна. Судалгаанд ихэнх парламент онлайн үйлчилгээтэй бөгөөд гишүүд хуулийн төслийн хэлэлцүүлгийн явц, парламентын ажлын бусад асуудлаар цаг алдалгүй шинэ мэдээлэл авах боломжтой болсон.

Судалгаанд дээрх орнуудын шинээр сонгогдсон гишүүдэд зориулсан чиглүүлэх хөтөлбөр болон гишүүдийг олон талын мэдээллээр хангах зорилгын хүрээнд зохион байгуулдаг сургалт, семинарын талаарх мэдээллийг хамруулав. Судалгаанд хамрагдсан бүх орнуудад голчлон дараах сэдвүүд түгээмэл байна. Үүнд:

- Парламентын үйл ажиллагаа чиглэл, гишүүдийн эрх үүрэг;
- Хууль тогтоох, хууль боловсруулах дүрэм журам;
- Техник хэрэгсэл болон цахим сургалт;
- Санхүү, төсөв төлөвлөгөө аудитын шинжилгээ;
- Парламентын гишүүдийн бүрэн эрх, ёс зүйн хариуцлага;
- Байнгын хороодын үйл ажиллагаа;
- Судалгаа, номын сангийн үйл ажиллагаа;
- Бүс нутгийн засаг захиргаа, олон нийттэй харилцах.

Судалгаанаас үзэхэд дээрх орнуудад Парламентын гишүүдийн чиглүүлэх сургалтыг семинар, хэлэлцүүлэг хэлбэрээр хүргэдэг ба ойролцоогоор 2-7 хоногийн хугацаатайгаар холбогдох ажлын хэсгээс (Ерөнхий нарийн бичгийн ажлын алба, Ассамблейн Сургалтын Институт, Парламентын судалгаа, сургалтын товчоо, парламентын байгууллага) зохион байгуулдаг байна.

СУДАЛГААНЫ ХЭСЭГ

Польш улсад: Шинээр сонгогдсон гишүүдэд зориулсан чиглүүлэх сургалтыг ерөнхий нарийн бичгийн газрын ажлын албанаас 2-3 өдрийн хугацаатай зохион байгуулдаг.

БНСУ: Үндэсний Ассамблейн сургалтын институтээс сар, жилийн төлөвлөгөөний дагуу Үндэсний Ассамблейн гишүүдэд чиглүүлэх болон чадавхыг нэмэгдүүлэх сургалт тогтмол явуулдаг.

Герман Улсад: Шинээр сонгогдсон гишүүдэд парламентын үйл ажиллагааг танилцуулах ажлыг парламентын захиргааны олон нэгжүүд хариуцан явуулах бөгөөд холбогдох ерөнхий мэдээллийг Германы Бундестагийн Нарийн бичгийн дарга Гишүүдэд түгээх, гишүүдийн бүрэн эрхийн хугацааны эхний шатанд хийгдэх ажлуудыг танилцуулж, дараагаар нь шинэ гишүүдэд зориулан практик ач холбогдол бүхий нарийвчилсан мэдээ, мэдээлэл олгодог.

Азербайжан улсад: Гишүүнд чиг баримжаа олгох хөтөлбөр нь шинэ гишүүн, чуулганы гишүүн, туршлагатай гишүүдийн хэрэгцээнд үйлчлэх гурван үе шаттай.

Шотланд улсад: Гишүүдэд сонгогдсон үүргээ гүйцэтгэхэд нь туслах парламентын үйл явц, горимын талаар гүнзгий танилцуулах зорилготой ба сонгуулийн дараа дөрөв хоногийн хугацаатай чиг баримжаа олгох хөтөлбөрийг зохион байгуулахад оршиж байна.

Энэтхэг улсад: Парламентад шинээр сонгогдсон гишүүд болон парламентын гишүүд, ажлын албаны ажилтнуудад 5-8 төрлийн сургалт зохион байгуулдаг байна.

Камбож улсад: Ассамблейн Тамгын газрын ажлын албанаас чиглүүлэх сургалтыг дээд доод 2 танхимтай хамтран 7 хоногийн хугацаатай зохион байгуулдаг.

Пакистан улсад: Парламентын гишүүний сургалтын хөтөлбөр нь шинэ гишүүдийн чиглүүлэх хөтөлбөрөөс гадна парламентын гишүүдийг 23 чиглэлээр чадавхжуулах сургалтуудыг зохион байгуулна.

Судалгаанд хамрагдсан улсуудын сургалтын агуулгын хураангуй:

	Улсын нэр Танхим Гишүүдийн тоо	Сургалтын агуулга	Зохион байгуулдаг хэлтэс, ажлын алба	Хугацаа
1	Польш ¹⁵⁵ Хоёр танхимтай Дээд танхим (Senate 100) Доод танхим (Sejm 460) Нийт 560 гишүүнтэй	<ul style="list-style-type: none"> Парламентын түүх Үндсэн хууль, төрийн эрх бүхий байгууллагын бүтэц Хуулийн төсөл боловсруулах зарчим, хууль тогтоомжийн журам Захиргааны болон санхүүгийн хуулийн анхан шатны мэдээлэл Парламентын үйл ажиллагаа Парламентын гишүүний эрх үүрэг Тойрогт ажиллах чиглэл. 	Ерөнхий нарийн бичгийн газрын ажлын алба	2-3 өдөр
2	БНСУ ¹⁵⁶ Үндэсний Ассамблей Нийт 300 гишүүнтэй	<ul style="list-style-type: none"> Хяналт шалгалттай холбоотой сургалт Төсөв, тооцооны үнэлгээний талаар мэдлэг олж авах сургалт Орон нутгийн бодлого Шаардлагатай мэргэшсэн мэдлэгийг хөгжүүлэх сургалт Хууль тогтоох үйл ажиллагааны талаар туршлага, ноу-хау (know-how) хуваалцах зорилгоор форум зохион байгуулах сургалт Үндэсний Ассамблейн гишүүд болон дотоодын эрдэмтдийн хооронд мэдлэг, мэдээлэл солилцох сургалт 	Үндэсний Ассамблейн Сургалтын Институт	-

¹⁵⁵ Introductory Note by Mr. Wojciech Sawicki (Secretary General of the Senate off the Republic off Poland) (April 1992)

¹⁵⁶ <https://training.assembly.go.kr:448/ecms/view/defHtmlContentsView.do>

3	ХБНГУ Хоёр танхимтай Бундестаг Нийт 709 гишүүнтэй	<ul style="list-style-type: none"> Парламентын мандаттай холбоотой хууль эрх зүй, санхүү Бундестагийн чуулганы хуралдааны хэлэлцэх асуудлууд Шинээр батлах Дэгийн төсөл Сонгууль болон санал өгөх санамж бичиг Асуулга тавих, асуултын хариуг сонсох, хэлэлцэх удирдамж 	Германы Бундестагийн Нарийн бичгийн дарга	
4	Азербайжан ¹⁵⁷ (Milli Majlis) Нийт 125 гишүүнтэй	<ul style="list-style-type: none"> Парламентын үндсэн чиг үүрэг Парламентын үйл ажиллагаа Хууль тогтоох үйл ажиллагаа, хяналт тавих чиглэлээр Гишүүдийн үүрэг, хариуцлага Бодлогын судалгаа, дүн шинжилгээ Олон нийтийн дипломат байдал 	АНУ-ын Олон улсын хөгжлийн агентлаг (USAID)	-
5	Шотланд ¹⁵⁸ Scottish Parliament Нийт 128 гишүүнтэй	Шинэ гишүүдийн Чиглүүлэх	Шотландын парламентын байгууллага (SPCB)	4 хоног
6	Энэтхэг ¹⁵⁹ Доод танхим (House of people/ Лок сабха) Дээд танхим (Cousil of State/Rajya Sabha) Нийт 788 гишүүнтэй	<p>Хэрхэн үр дүнтэй парламентчин байх вэ?</p> <ul style="list-style-type: none"> Танхимд асуудлыг хэлэлцэх парламентын асуулт, дэг журам Хуулийн төсөл Төсвийн үйл явц Парламентын хороод Хууль тогтоомжийг хэрхэн яаж хийх вэ Парламентын эрх ба ёс зүй Цахим Парламент-Гишүүдийн портал; Цалин, тэтгэмж, тэтгэвэр, гишүүдэд үзүүлэх үйлчилгээ (орон сууц, тээвэр, эмнэлгийн байгууламж гэх мэт); Парламентын судалгаа, номын сан ба гишүүдийн лавлагаа үйлчилгээ сэдвээр тус тус 4хоногийн сургалт зохион байгуулсан байна.¹⁶⁰ 	<p>-Парламентын судалгаа, сургалтын товчоо (BPST)</p> <p>-Лок Сабхагийн Нарийн бичгийн дарга нарын хамт</p>	4 хоног
7	Камбож Хоёр танхимтай Нийт 187 гишүүнтэй	<ul style="list-style-type: none"> Хуулийн шинжилгээ болон судалгаа IT чиглэлийн судалгаа Гадаад хэлний мэдлэг Санхүүгийн менежментийн мэдлэг Манлайлал, протокол, олон улсын харилцаа Протокол хөтлөх, мэдээлэл боловсруулах, мэргэшсэн сургагч багш бэлтгэх Олон улсын парламентын туршлага солилцох Хуулийн талаар орон нутагт мэдлэг олгох сургалт Бүс нутгийн засаг захиргаа болон тамгын газрын чадавхыг сайжруулах 	Ассамблейн тамгын газар	7 хоног

¹⁵⁷ <https://2012-2017.usaid.gov/azerbaijan/press-releases/new-members-parliament-attend-introductory-orientation-program>

¹⁵⁸ [http://www.parliament.scot/SPCB/SPCB\(2015\)Paper_0071.pdf](http://www.parliament.scot/SPCB/SPCB(2015)Paper_0071.pdf)

¹⁵⁹ <https://rstv.nic.in/lok-sabha-secretariat-organises-orientation-programme-new-mps.html>

¹⁶⁰ <https://theindianawaaz.com/lok-sabha-secretariat-organises-orientation-programme-for-newly-elected-members/>

	Пакистан ¹⁶¹ Хоёр танхимтай Нийт 446 гишүүнтэй	<ul style="list-style-type: none"> Процедурын дүрэм (<i>Rules of procedure</i>) Парламентын үйл ажиллагаа Асуулт хариултын цаг Хууль тогтоох үйл явц Хууль тогтоох хүрээг судалж тооцох Төсвийн явц, дүн шинжилгээ Байнгийн хорооны үйл ажиллагаа Олон нийтийн сонсгол. 	Парламентын үйлчилгээний инстиут	

Судалгаанд хамрагдсан улсуудын дэлгэрэнгүй мэдээлэл:

ПОЛЬШ УЛС

Үндсэн хуулийн дагуу явагддаг сонгуулийн үр дүнд парламентын шинэ гишүүд улс төрд ордог ба эдгээр хүмүүсийн парламентын мэдлэг, туршлага хуримтлуулах сургалтыг ерөнхий нарийн бичгийн ажлын албаас (Agencies of Secretary General) зохион байгуулдаг байна.¹⁶²

Тухайн сургалтын үеэр парламентын шинэ гишүүд парламентын ажлын үндсэн зарчим, парламентын суудал авсантай холбоотой тэдний эрх, үүрэг ба үүнээс гадна парламентад ямар чиглэлээр ажиллах ёстойг суралцдаг байна.

Шинээр сонгогдсон гишүүдийн сургалтын агуулга

Сургалтын агуулга хэдэн гишүүн оролцох, мөн тэдний улс төрийн туршлагаас хамааран харилцан адилгүй байдаг боловч дараах сэдвүүдийг голчлон үздэг:

- Тухайн улс дахь парламент болон дэлхийн парламентын түүх
- Үндсэн хууль, төрийн эрх бүхий байгууллагын бүтэц, бүрэн эрх
- Хуулийн төсөл боловсруулах зарчим, хууль тогтоомжийн журам
- Захиргааны болон санхүүгийн хуулийн анхан шатны мэдээлэл
- Парламентын үйл ажиллагаа
- Парламентын гишүүний эрх үүрэг
- Тойрогт ажиллах чиглэл.

Сургалтын хөтөлбөрийг зохион байгуулах

Сургалтын хөтөлбөрийг Ерөнхий нарийн бичгийн даргын (Secretary General) шууд удирдлага дор тамгын газраас (Administration of the Parliament) бэлтгэдэг ба судалгааны алба болон номын сан (A Research Department and Library) бэлтгэл ажилд тусладаг.¹⁶³ Сургалтын материалыг тамгын газраас бэлтгэдэг ба гарын авлага брошюр, цахим мэдээлэл, тараах материал гэх мэт шаардлагатай материалуудыг боловсруулдаг. Шинэ гишүүдийн сургалт ойролцоогоор 2-оос 3 өдөр үргэлжилдэг. Мөн парламентын гишүүдийн ерөнхий эрх, холбогдох мэдээллүүдээр дараах сэдвүүдээр мэдлэг олгодог.

- Парламентын бүтэц
- Танхимын үйл ажиллагаа
- Парламентын гишүүний бүрэн эрх
- Хуулийн төсөлд санал өгөх дүрэм журам

¹⁶¹ <https://www.pips.gov.pk/services/capacity-building-and-skill-development-services>

¹⁶² Introductory Note by Mr. Wojciech Sawicki (Secretary General of the Senate off the Republic off Poland) (April 1992)

¹⁶³ (Secretary General of the Senate off the Republic off Poland) (April 1992) page 107

- Асуух лавлах эрх
- Байнгын хороодын үйл ажиллагаа
- Гадаад бодлого

Мөн шинэ гишүүдийг парламентын үйл ажиллагаатай танилцуулах зорилгоор дараах сэдвүүдийг танилцуулдаг:

- Парламентын шинэ гишүүдийг тангараг өргөх тухай
- Парламентын үйлчилгээ үзүүлдэг байгууллагууд
- Парламентын номын сангийн үйлчилгээ
- Нийтийн хоолны газар, эрүүл мэндийн, үйл ажиллагааг хариуцдаг хэлтсийн үйлчилгээ
- Парламентын гишүүдийн цалин, тэтгэмжийн талаарх мэдээлэл
- Парламентын шинэ гишүүдэд үзүүлэх орон сууцны үйлчилгээ
- Электрон төхөөрөмжүүдийн талаарх сургалт
- Зогсоолын байгууламжийн талаарх мэдээлэл, утасны лавлагаа, харуул хамгаалалтын талаарх мэдээлэл¹⁶⁴

Удаан хугацааны турш парламентад ажилласан туршлагатай гишүүдийн хажууд шинэ гишүүд харьцангуй мэдээлэл багатай байдаг тул танилцуулах сургалт илүү дэлгэрэнгүй ерөнхий мэдээллийг агуулсан энгийн байдаг.

БНСУ

Үндэсний Ассамблейн сургалтын институт нь хууль, эрх зүйн сургалтаар дамжуулан мэдлэгт суурилсан улсыг бүтээх зорилгоор бүтээлч байдал, чадварыг хөгжүүлэх чиг үүрэгтэй институт юм.¹⁶⁵ Тус институт нь Үндэсний Ассамблейн гишүүд, туслах ажилтнууд, тамгын газрын ажилтнууд болон харьяа байгууллагууд, орон нутгийн зөвлөл, иргэдийн зөвлөл зэрэг бүх талуудад боловсрол олгох сургалт явуулдаг байна.

Тогтвортой хөгжингүй парламентыг байгуулахын тулд парламентын гишүүдийн чадавхыг хөгжүүлэх сургалтад анхаарч, орон нутаг болон холбогдох байгууллагуудад сар, жилийн төлөвлөгөөний дагуу төрөлжсөн сургалтуудыг явуулдаг.

1975 онд Үндэсний Ассамблейн албан хаагчдын сургалтын хүрээлэн нэрээр анх байгуулагдаж байсан бол өөрчлөгдөн явсаар 2017 оны 3 сарын 27-нд Үндэсний Ассамблейн сургалтын институт болсон.¹⁶⁶

Үндэсний Ассамблейн гишүүдэд зориулсан сургалтын агуулга

- Хяналт шалгалттай холбоотой сургалт
- Төсвийн талаар мэдлэг олж авах сургалт
- Орон нутгийн бодлого
- Шаардлагатай мэргэшсэн мэдлэгийг хөгжүүлэх сургалт
- Хууль тогтоох үйл ажиллагааны талаар туршлага, ноу-хау (know-how) хуваалцах зорилгоор форум зохион байгуулах сургалт
- Үндэсний Ассамблейн гишүүд болон дотоодын эрдэмтдийн хооронд мэдлэг, мэдээлэл солилцох сургалт¹⁶⁷

¹⁶⁴ (Secretary General of the Senate of the Republic of Poland) (April 1992) page 116

¹⁶⁵ <https://training.assembly.go.kr:448/ecms/view/defHtmlContentsView.do>

¹⁶⁶ <https://training.assembly.go.kr:448/ecms/view/defHtmlContentsView.do>

¹⁶⁷ <https://training.assembly.go.kr:448/ecms/view/defHtmlContentsView.do>

БНСУ-ын Үндэсний Ассамблейн сургалтын институт нь өөрийн бие даасан веб хуудастай ба гишүүд болон төрийн албан хаагчид, холбогдох байгууллагын ажилчид, мөн жирийн иргэд хүртэл хөтөлбөрийн дагуу цахимаар бүртгүүлэн хамрагдах боломжтой болдог.

2020 онд хөтөлбөрт орсон судалгаагаар сард ойролцоогоор 2-3 сургалт зохион байгуулагддаг байна¹⁶⁸. 1- 3 сар хүртэл зохиогдсон сургалтын сэдэвт:

- Сонгуулийн тухай хууль, төрийн санхүүжилтийн тухай хуулийн сургалт (01.09-01.22)
- 3D хэвлэх туршлага (01.29-01.31)
- Үндэсний санхүү, татварын талаарх ойлголт (02.11-02.13)
- Windows Office Excel сургалт (02.17-02.17)
- Хүний нөөцийг хөгжүүлэх сургалт (02.25-02.25)
- Power BI Big data дүрслэх технологи (03.09-03.11)

ХБНГУ

Германы Бундестагийн хувьд шинээр сонгогдсон гишүүдэд парламентын үйл ажиллагааг танилцуулах ажлын парламентын захиргааны олон нэгжүүд хариуцан явуулдаг. Холбогдох ерөнхий мэдээллийг Германы Бундестагийн Нарийн бичгийн дарга Гишүүдэд түгээх бөгөөд гишүүдийн бүрэн эрхийн хугацааны эхний шатанд хийгдэх ажлуудыг танилцуулж, дараагаар нь шинэ гишүүдэд зориулан практик ач холбогдол бүхий нарийвчилсан мэдээ, мэдээлэл олгоход анхаардаг байна.

Сонгуулийн дараа Германы Бундестагийн Нарийн бичгийн дарга нь бүх гишүүдэд албан бичгийн хамт парламентын мандаттай холбоотой бүхий л хууль эрх зүй, санхүү болон практик ач холбогдол бүхий мэдээ, мэдээллийг гарын авлага, санамж бичиг хэлбэрээр хүргүүлдэг байна. Эдгээрт гишүүдэд зориулсан баримт бичгүүдэд: Шинэ Бундестагийн чуулганы хуралдааны хэлэлцэх асуудлын жагсаалт, шинээр батлах Дэгийн төсөл, сонгууль болон санал өгөх санамж бичиг болон асуулга тавих, асуултын хариуг сонсох, хэлэлцэх удирдамж зэрэг орж байна. Парламентын Тамгын газар нь Гишүүдийн туслах, зөвлөхүүд болон парламентын бүлгүүдийн ажилтнуудад зориулан Гишүүдийн асуулт асуух, асуулга тавих, хуулийн төсөл бэлтгэх зэрэг чуулганы хуралдаанд бэлтгэхэд нь зориулан мэдээллийн цагаар хэрэгтэй мэдээ, мэдээллийг нь өгдөг байна.

Үүнээс гадна Гишүүдэд Бундестагийн гишүүдийн бүрэн эрхийн тухай баримт бичиг бэлтгэн хүргүүлдэг байна. Түүнчлэн Гишүүдийн цалин хөлсний талаарх тайлбарын хамт Гишүүний албан өрөөг тохижуулах төсөв, нэмэлт өрөө тохижуулах зардал, Гишүүний мандаттай холбоотой аялал болон төлөөллийн үүрэгтэй холбоотой зардлууд багтаж байна. Парламентын мандатыг хэрэгжүүлэхтэй холбоотой дүрэм журмууд нь мэдээллийн нэгэн чухал хэсэг бөгөөд эдгээр нь Германы Бундестагийн гишүүний эрх зүйн байдлын тухай хууль болон Германы Бундестагийн ёс зүйн дүрэмд тус тус тусгасан байна. Ёс зүйн дүрэмд парламентын мандатаас гадна цалин хөлс бүхий үйл ажиллагаа, хандив зэргийг мэдэгдэх, мэдээлэх зэрэг орсон байна. Татвар, эрүүл мэндийн даатгалын шимтгэл, тэтгэвэр зэргийн талаар тайлбар зэрэг ордог бөгөөд холбогдох хуулиудын хувийг хүргэдэг байна. Гишүүдэд туслах ажилтнуудыг ажилд авахад нь хөдөлмөрийн хууль, дүрэм, хөдөлмөрийн гэрээний загвар олгох зэрэг дэмжлэг, удирдамжаар хангадаг байна. Энэхүү салбарын хариуцсан захиргааны ажилтнууд нь парламентын бүлгүүдийн эхний уулзалтууд дээр мөн амаар мэдээ, мэдээлэл өгдөг байна.

¹⁶⁸ <https://training.assembly.go.kr:448/napto/edu/retrieveEduList.do>

Шинээр сонгогдсон гишүүдийн мэдээллийн гол эх үүсвэр нь Гишүүний удирдамж байна. Удирдамж нь захиргаа, судалгаа болон техникийн үйлчилгээний талаарх мэдээллээс гадна чухал шаардлагатай утасны жагсаалт, парламентын өдөр тутмын үйл ажиллагаанд хамаарах мэдээ, мэдээлэл багтсан байна.

Үүнээс гадна Герман Бундестагийн захиргаанд гишүүдийн албан өрөө, техник хэрэгслийн хангамж хариуцсан нэгжүүд байх бөгөөд тэдгээр нь өрөө, тасалгаа, техник хэрэгсэл, утас зэрэг шаардлага тоног төхөөрөмжөөр хангана.

Парламентын бүлгүүд нь шинэ гишүүдийг ажилдаа хөл тавихад нь ихээхэн үүрэгтэй бөгөөд парламентын бүлгийн анхны хуралдаанаар Парламентын нарийн бичгийн дарга нар нь парламентын бүлгүүдэд шаардагдах техник үйлчилгээний талаар танилцуулна.

Парламентын бүлгүүд нь мөн хороод болон Бундестагийн бусад албан тушаалтны томилгоог Хороодын гишүүд тодорхой болсны дараагаар Бундестагийн Захиргааны ажилтнуудаас бүрдэх хариуцдаг тул гишүүдэд урьдчилан аль нэг хороо, эсхүл бусад албанд ажиллах хүсэл сонирхлынх нь талаар тандалт анкет судалгаа явуулна.

Хороодын ажилтнууд нь шинэ гишүүдэд зориулан хороодын үйл ажиллагааг танилцуулна. Гишүүдэд мөн судалгааны хэсгийн үзүүлж буй гишүүдийн захиалгын дагуу судалгаа, анализ, статистик лавлагааг гаргах зэрэг үйлчилгээний талаар танилцуулдаг байна. Судалгааны хэлтсийн судалгааны чиглэл нь хороодын чиг үүрэгтэй уялдах бөгөөд судлаачид нь ихэвчлэн хуульч, эсхүл түүх, эдийн засаг/бизнес менежмент, байгалийн шинжлэх ухаан, улс төр судлал зэрэг мэргэжилтэй байдаг байна. Дээрх сургалтуудад гишүүдийн туслах, зөвлөхүүд нь мөн оролцох эрхтэй байдаг. Үүнээс гадна Өргөдлийн байнгын хороо зэрэг тусгай чиг үүрэгтэй байнгын хороодод өргөдөл гомдлыг хэрхэн шийдвэрлэх талаар нарийвчилсан сургалтууд зохион байгуулдаг байна.

Түүнчлэн дээрх сургалтуудаас гадна жил бүр хэрэгждэг хоёр Олон улсын парламентын тэтгэлэгт хөтөлбөр байдаг бөгөөд ихэвчлэн гишүүдийн бүрэн эрхийн хугацааны эхэнд Бундестагийн Ерөнхийлөгч гишүүдэд сайн дурын үндсэн дээр оролцохыг уриалдаг байна. Хөтөлбөр нь дэлхийн 25 орны залуучуудад парламентын үйл ажиллагаатай, улс төрийн шийдвэр гаргах процесстэй танилцах чиг үүрэг бүхий Бундестагт 4 сарын хугацаатай дадлага хийх боломж байдаг бол Конгресс-Бундестагийн Залуучууд Солилцооны хөтөлбөрийн хүрээнд гишүүдийн өөрсдийн тойргийн оюутан эсхүл мэргэжилтнүүдэд АНУ-д улсад суралцах нэг жилийн тэтгэлэг олгодог байна. Аль аль тохиолдолд гишүүдэд Бундестагийн захиргаанаа бүхий л асуултад хариулах бөгөөд асуулт нь парламентын ордонд болж буй асуудлыг хэрхэн зохих дэмжлэг тусалцааг үзүүлдэг байна.

АЗЕРБАЙЖАН

Азербайжан улсын гишүүнд чиглүүлэх сургалтын хөтөлбөрийг АНУ-ын Олон улсын хөгжлийн агентлаг (USAID) болон Азербайжан улсын парламентын тамгын газартай хамтран зохион байгуулдаг.

Гишүүнд чиг баримжаа олгох хөтөлбөр нь шинэ гишүүн, чуулганы гишүүн, туршлагатай гишүүдийн хэрэгцээнд үйлчлэх гурван үе шаттай. Үүнд:

1. Анх удаа сонгогдсон парламентын гишүүдэд зориулан боловсруулсан бөгөөд парламентын үндсэн чиг үүрэг, үйл ажиллагааны талаар, парламентын үйл ажиллагааны хууль тогтоох, төлөөлөх, хяналт тавих чиглэлээр гишүүдийн үүрэг, хариуцлагын талаар товч мэдээлэл өгдөг.
2. I үе шатанд тусгагдсан сэдвүүдийн хүрээнд өргөжиж, бодлогын судалгаа, дүн шинжилгээ, олон нийтийн харилцаа зэрэг нэмэлт сэдвүүдийг танилцуулдаг.

3. Гишүүдийн олон үүргийн эрэлт хэрэгцээг хангахад чиглүүлэх ур чадварын сургалтуудыг нэвтрүүлж, хууль тогтоомжийн чухал асуудлаар семинар, бодлогын хэлэлцүүлэг зохион байгуулдаг.

КАМБОЖ

Сүүлийн 30 жилийн хугацаанд Камбож улс тогтворгүй хүнд үеийг туулсан нь улс төрийн шинэ дэглэмрүү шилжиж парламентын байгууллагууд нь институцийн болон бүтцийн өөрчлөлтөд орсонтой холбоотой.¹⁶⁹ 1970 онд Камбож нь хоёр парламенттай монарх засаглалтай байсан ба 1970-1975 онд хоёр парламенттай Бүгд Найрамдах Улс, 1975-1979 онуудад нэг парламенттай коммунист дарангуйлагч дэглэмтэй, 1979-1993 онд нэг парламенттай социалист дэглэмтэй, 1993 оноос хойш Камбож улс Үндсэн хуульт хаант засаглалтай болсон. Олон давтамжтай, огцом өөрчлөлт нь парламент болон бусад төрийн байгууллагуудын үйл ажиллагааг сулруулсан ба үүнтэй уялдуулж парламентын чадавхыг хөгжүүлэх чадваржуулах сургалт зохион байгуулахаас гадна богино, дунд урт хугацааны төлөвлөгөө гаргасан.¹⁷⁰ Шинээр сонгогдсон гишүүдийн сургалт, хөтөлбөр нь Парламентыг чадавхжуулах богино хугацааны төлөвлөгөөнд багтдаг. 2008 оны Үндэсний Ассамблейн сонгууль болон 2012 оны сенатын сонгуулиас хойш Ассамблейн тамгын газартай хамтран шинээр сонгогдсон гишүүдэд 7 хоногийн турш тэдний үүрэг, парламентад үзүүлэх нөлөө хариуцлагын талаар сургалт зохион байгуулдаг.¹⁷¹

Богино хугацааны парламентын чадавхыг бэхжүүлэх төлөвлөгөө

- Хууль тогтоох үүргийг бэхжүүлэх;
- Гүйцэтгэх засаглалыг хянах хяналтыг бэхжүүлэх;
- Хууль боловсруулах журам;
- Парламентын шинэ гишүүдэд зориулсан сургалт;
- Парламентын албан хаагчдын сургалт, чадавхийг бэхжүүлэх.
- Хүний нөөц, байгууллагын хөгжлийг бэхжүүлэх
  - а) Парламентын албан хаагчдын сургалт, чадавхийг бэхжүүлэх;
  - б) Парламентын үр нөлөөг дээшлүүлэх стратеги.
- Хуулийн шинжилгээ болон судалгаа;
- IT чиглэлийн судалгаа (Интернет, Вебсайт, Мэдээлэл хянах-удирдах, ашиглах, дүн шинжилгээ хийх);
- Гадаад хэлний мэдлэг (франц, англи) орчуулах, бичих чадвар сайжруулах сургалт;
- Санхүүгийн менежментийн мэдлэг, төсөв төлөвлөлт, аудитын чиглэлээр мэргэшсэн ажилтнуудыг чадавхжуулах;
- Манлайлал, протокол, олон улсын харилцаа гэх мэт бусад ур чадвар төрийн захиргаа, улсын санхүү, хяналт шалгалт, стратегийн төлөвлөлт;
- Протокол хөтлөх, мэдээлэл боловсруулах, мэргэшсэн сургагч багш бэлтгэх
- Олон улсын парламентын туршлага солилцох;
- Хуулийн талаар орон нутагт мэдлэг олгох сургалт;
- Бүс нутгийн засаг захиргаа болон тамгын газрын чадавхыг сайжруулах.

Дунд хугацааны парламентын чадавхыг бэхжүүлэх төлөвлөгөө

- Хууль шалгах дүрэм журам;
- Комиссын түвшний стратеги төлөвлөгөө;

¹⁶⁹ Strategic Framework and Action Plan for the capacity building of the Cambodian Parliament page 4.

¹⁷⁰ Strategic Framework and Action Plan for the capacity building of the Cambodian Parliament page 10.

¹⁷¹ Strategic Framework and Action Plan for the capacity building of the Cambodian Parliament page 13.

- Төсвийн үүргийг бэхжүүлэх (budget process);
- Мэдээлэл, олон нийттэй харилцах.

Урт хугацааны парламентын чадавхыг бэхжүүлэх төлөвлөгөө

- Танхимын чадавхыг бэхжүүлэх;
- Төсөв боловсруулах, хянах үүрэг;
- Парламентын аудитын чадавхийг хөгжүүлэх;
- Парламентын гишүүдийн төлөөлөх чадварыг хангах.

ШОТЛАНД

Шотланд Улсын парламентын байгууллага Scottish Parliamentary Corporate Body (SPCB) нь Шотландын парламентын засаг захиргааны ажлыг хариуцдаг байгууллага юм. Мөн комиссын гишүүдэд үйлчилгээ үзүүлэх, парламентын тогтоосон бусад томилгоонд үүрэг гүйцэтгэдэг. 2016 оны Шотланд Улсын бүх нийтийн сонгууль 2016 оны 5-р сарын 5-ны өдөр болсон.

2016 оноос өмнөх сонгуулиудын дараа Шотландын парламентын байгууллага (SPCB) нь шинээр сонгогдсон болон дахин сонгогдсон гишүүдийг албан ёсоор дэмжиж ажиллах зорилгоор гишүүдэд оффисын хуваарилалт, мэдээллийн технологийн үйлчилгээ, ажилчдыг ажиллуулахад шаардлагатай бүх хэрэгслийг хангах үүрэгтэй байсан.

2016 оны сонгуулийн дараа шинээр сонгогдсон гишүүдэд чиглэсэн хөтөлбөрийг Шотландын парламентын байгууллага (SPCB) нь шинээр сонгогдсон гишүүдэд үүргээ гүйцэтгэхэд нь туслах, парламентын үйл явц, горимын талаар дэлгэрэнгүй танилцуулах зорилготой юм.

Шотландын парламентын байгууллага (SPCB) нь Сонгуулийн дараа 5-р сарын 9-өөс 5-р сарын 12-ны хооронд дөрөв хоногийн хугацаатай чиг баримжаа олгох сургалтыг дараах хөтөлбөрийн дагуу зохион байгуулсан.¹⁷²

Өдөр 1

- 09.00: Бүртгэл/Ордны танилцуулга/
- 12.30: Өдрийн хоол
- 14.00: Зураг авалт
- 14.15: Танхимын чиг үүргийн стандарт /*Chamber business standards and interest*/
- 16.30: Хаалт
- 18.30: Оройн хүлээн авалт

Өдөр 2

- 14.00: Ажлын алба байгуулах/*Setting up an office*/
- 16.30: Хаалт

Өдөр 3

- 14.00: Байнгын хороод, Хууль тогтоомжийн танилцуулга
- 16.00: Хаалт
- 18.00: Киркийн парламент Kirking of the Parliament

Өдөр 4

- 10:00: Анхдугаар хуралдаан/*First meeting of the Parliament*/
- 14.00: Хурал даргалах дарга сонгох/*Election of Presiding Officer*/

¹⁷² [http://www.parliament.scot/SPCB/SPCB\(2015\)Paper_0071.pdf](http://www.parliament.scot/SPCB/SPCB(2015)Paper_0071.pdf)

ЭНЭТХЭГ

Энэтхэгийн Парламентын сургалт, судалгааны товчоо Bureau of Parliamentary Studies and Training (BPST) нь 1976 онд Лок Сабха /Lok Sabha/ Нарийн бичгийн даргын удирдлага дор байгуулагдсан бөгөөд товчоо нь судалгааны ажил гүйцэтгэхээс гадна Парламентын гишүүд болон ажлын албаны ажилтнуудад хууль тогтоогчийн үйл ажиллагаанд туслалцаа үзүүлэх ажлын хүрээнд тодорхой чиглэлээр сургалт явуулдаг.

Энэхүү товчоо нь Парламентын гишүүд болон Парламентын албаны ажилтнууд, Засгийн газрын дунд шатны ажилтнууд болон бусад төрийн байгууллагын албан хаагчдад сургалт явуулна. Мөн түүнчлэн товчоо нь Парламентын албан хаагчдад зориулсан Парламентын дадлагажигч хөтөлбөр, Хууль тогтоох, боловсруулах талаар хоёр олон улсын сургалтын хөтөлбөрийг зохион байгуулдаг.

2019 оны Энэтхэгийн бүх нийтийн сонгууль 2019 оны 4-р сарын 11-нээс 5-р сарын 19-ний хооронд долоон үе шаттайгаар явагдаж, саналыг тоолж, үр дүнг 5-р сарын 23-нд зарласан. Парламентын судалгаа, сургалтын товчоо (BPST), Лок Сабхагийн Нарийн бичгийн даргын дор шинээр сонгогдсон гишүүдэд чиглүүлэх хөтөлбөрийг Нью Дели хотын Парламентын ордны “Аннести”оронд 7-р сарын 3,4-ний өдрөөс 7-р сарын 9, 10-ны хооронд зохион байгуулсан.

- 7-р сарын 3-ны өдөр болох нээлтийн ажиллагаанд Лок Сабхагийн дарга, Холбооны Батлан хамгаалахын сайд, Энэтхэгийн үндэсний конгрессийн гишүүн нар шинээр сонгогдсон гишүүдэд үг хэлнэ.
- 7-р сарын 4-ний өдөр Холбооны дотоод хэргийн сайд (*Union Minister of Home Affairs*): “Хэрхэн үр дүнтэй парламентчин байх вэ?”, Зам тээвэр, хурдны зам, бичил, жижиг, дунд үйлдвэрлэлийн сайд (*Union Minister of Road Transport & Highways and Micro, Small & Medium Enterprises*): “Танхимд асуудлыг хэлэлцэх парламентын асуулт, дэг журам” сэдвээр
- 7-р сарын 9-ний өдөр “Хууль эрх зүйн үйл явц - Хуулийн төсөл”, Төмөр зам, худалдаа, аж үйлдвэрийн холбооны сайд (*Union Minister of Railways, Commerce & Industry*)” Төсвийн үйл явц”, “Парламентын хороод (түүний дотор Санхүүгийн хороо зэрэг)” сэдвээр
- 7-р сарын 10-ны өдөр Хууль зүй, Хууль зүй, Электроник, мэдээллийн технологи, харилцаа холбооны сайд (*Union Minister of Law & Justice, Electronics & Information Technology and Communication*) “Хууль тогтоомжийг хэрхэн яаж хийх вэ”, “Парламентын эрх ба ёс зүй” сэдвээр
- Лок Сабхагийн нарийн бичгийн дарга нар нь гишүүддээ:
  - ✚ Цахим Парламент- Гишүүдийн портал;
  - ✚ Цалин, тэтгэмж, тэтгэвэр, гишүүдэд үзүүлэх үйлчилгээ (орон сууц, тээвэр, эмнэлгийн байгууламж гэх мэт);
  - ✚ Парламентын судалгаа, номын сан ба гишүүдийн лавлагаа үйлчилгээ сэдвээр тус тус 4 хоногийн сургалт зохион байгуулсан байна.¹⁷³

ПАКИСТАН УЛС

Пакистан Улсын парламентын үйлчилгээний институт (*Pakistan Institute for parliamentary services-PIPS*) нь хууль тогтоох байгууллагын чиг үүргийг дэмждэг зохион байгуулалтын нэгжүүдийн менежментийг сайжруулах зорилгын хүрээнд байгуулагдсан.¹⁷⁴

¹⁷³ <https://theindianawaaz.com/lok-sabha-secretariat-organises-orientation-programme-for-newly-elected-members/>

¹⁷⁴ <https://www.pips.gov.pk/services/capacity-building-and-skill-development-services>

Парламентын үйлчилгээний институт нь Парламентын гишүүдэд зориулан дараах сургалтын модулийн хүрээнд чиглүүлэх сургалтын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлдэг. Үүнд:

- Процедурын дүрэм (*Rules of procedure*);
- Парламентын үйл ажиллагаа;
- Асуулт хариултын цаг;
- Хууль тогтоох үйл явц;
- Хууль тогтоох хүрээг судалж тооцох;
- Төсвийн явц, дүн шинжилгээ;
- Байнгын хорооны үйл ажиллагаа;
- Олон нийтийн сонсгол. (Нэмж дурдахад тус институт нь парламентын тамгын газрын удирдлага, хороодын ажилтнууд болон парламентын хүний нөөцийн менежментийн чиглэлээр мэргэшүүлэх сургалт нэмэлтээр зохион байгуулдаг.)

Шинэ гишүүдийн чиглүүлэх сургалтаас гадна ач холбогдол бүхий 23 чиглэлээр парламентын гишүүдийг чадавхжуулах сэдэвчилсэн сургалтуудыг зохион байгуулдаг. Сургалтын модулиуд нь PIPS сургалтын стандарт, журамд үндэслэсэн болно. PIPS сургалтын хөтөлбөрт дараах сургалтын аргачлалыг ашигладаг. Үүнд:

- Сургагч багшаар ахлуулсан хэлэлцүүлэг;
- Лекц унших;
- Бүлгийн хэлэлцүүлэг;
- Санал бодол солилцох (*Brainstorming*);
- Нөхцөл байдлын дүн шинжилгээ;
- Сэтгэхүй дасгал (*Associative Thinking Exercise*);
- Кейс ;
- Тайлан дээрх хэлэлцүүлэг (*Commenting on Statements*);
- Оролцогчид илтгэх тавих.

Сургалтын хөтөлбөрийг чанаржуулахын тулд олон улсын хууль тогтоох экспертүүдийг Пакистан Улсын хууль тогтоох экспертүүдтэй хамтран ажиллах боломжийг бүрдүүлдэг ба Висконсиний Сенатын(Wisconsin Senate) тэтгэвэрт гарсан нарийн бичгийн дарга, олон улсын төсвийн шинжээч, хууль тогтоох, боловсруулах төслийг хариуцсан мэргэжилтнүүд, Пакистаны хуучин хууль тогтоогчид, Пакистаны Нарийн бичгийн дарга, хэвлэл мэдээллийн мэргэжилтнүүдийг сургагч багшаар томилдог.

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

- Congressional Research Service, Annual report 2015
https://www.loc.gov/crsinfo/about/crs15_annrpt.pdf
- Harvard partners with 3 think tanks for Congressional Training program,
<http://www.thinktankwatch.com/2016/03/harvard-partners-with-3-think-tanks-for.html>
- <http://australianpolitics.com/2013/10/15/orientation-day-for-new-members-of-the-house-of-representatives.html>
- http://www.aph.gov.au/About_Parliament/Parliamentary_Departments/Parliamentary_Services/Legislation/PSC_Annual_Report_2013-14/Administration_of_the_Parliamentary_Service
- <http://www.asgp.co/sites/default/files/documents//OKHNEALGPJGGSOTUSVLBXNESCOYHAR.pdf>
- <http://www.asgp.co/sites/default/files/documents//TXBWIWDRWMKOJDRSJPFZLTNRVC PHI.doc>
- <http://www.parl.gc.ca/About/House/OntheJob/Orientation-NewMP-e.html>
- <http://www.parliamentofindia.nic.in/ls/intro/p10.htm>
- <https://www.parliament.nz/en/get-involved/features-pre-2016/document/00NZPHomeNews201409221/induction-for-new-members-of-parliament#RelatedAnchor>
- Introduction of the new members of the Parliament: The role of the Secretariat, Association of Secretaries Generals of the Parliament, New member resource center, Congressional Management Foundation,
<http://www.congressfoundation.org/congressional-operations/new-member-resource-center>
- Newly elected members of congress, Harvard, Kennedy School,
<http://iop.harvard.edu/get-inspired/newly-elected-members-congress>
- RULES of the HOUSE OF REPRESENTATIVES ONE HUNDRED FOURTEENTH CONGRESS (JANUARY 6, 2015)
<http://clerk.house.gov/legislative/house-rules.pdf>

UIH.MN
СҮДАЛГААНЫ САН